

A metafizika grisaille mértana

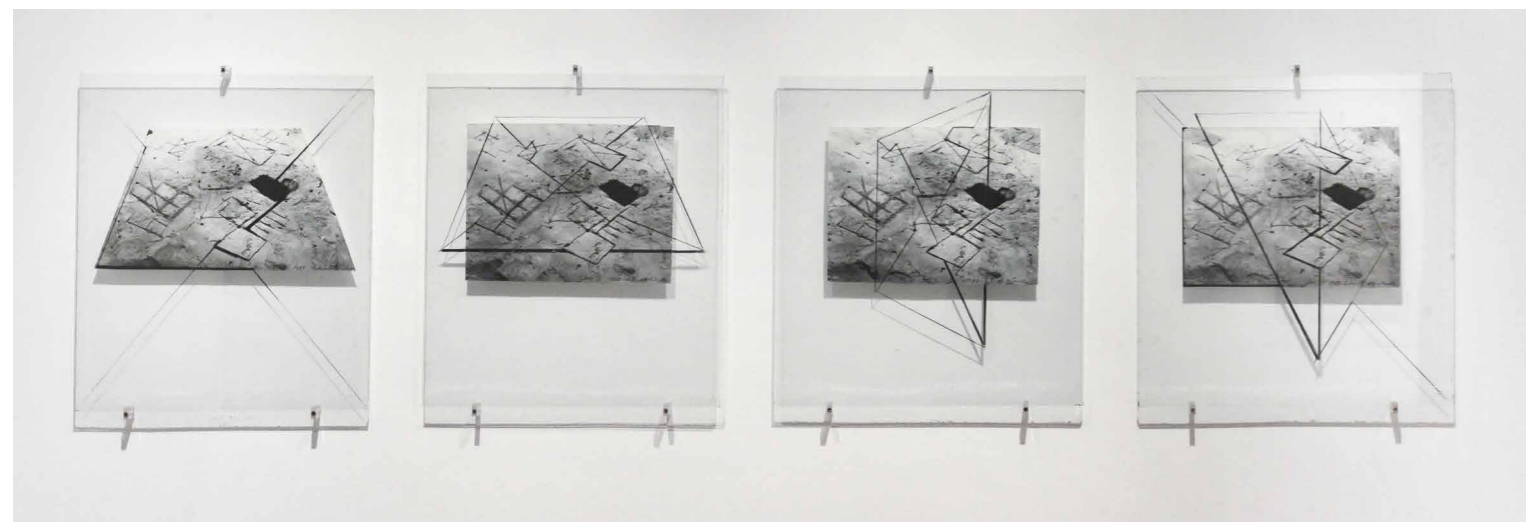
Schmal Károly: Szabálytalan rend

Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum, Esterházy-palota, Győr
2019. április 6 – június 2.

Szabályok és véletlenek mentén

Az egyik legősibb vizuális rendből, szabályrendszerből, a geometriából és az anyag, az emberi nyomhagyás esetlegességeiből építkezve hozza létre műveit SCHMAL KÁROLY, kortárs képzőművészetünk egyik legjelentősebb, legsokoldalúbb alakja. Sokoldalúsága semmiképp sem trendekhez igazodó kaméleon-karaktert jelent, munkássága következetesen egy tengelyen forog, de a műveket létrehozó szellemi-anyagi hajtóerők igen sokfélék, a megvalósulás módjai pedig igen gazdagok a festészettől a fotográfián, tervezőgrafikán át a plasztikáig. Schmal az alkotói ténykedés racionális és irracionális mezőit szembesíti, egyezteteti, társítja munkáin évtizedek óta. Az ember káoszából való kiemelkedésének, az építészetnek és a tudományos gondolkodásnak az egyik legfontosabb nyelve, a geometria, mely Schmal Károly számára a szabály, a rend pillére. A gyúrt, hajtogatott,

Schmal Károly
Cím nélkül, 1988, dokubrómfotó, fekete kréta, üveglap, 60 x 50 cm / db

nyomhagyó eszközökkel, anyagokkal beavatott, meggyötört, emocionálisan szóra bírt matéria, a papír, vászon vagy farost pedig a szabálytalan, esendő, véletleneknek szerepet engedő másik alapja a művész munkásságának. Jó címválasztás tehát győri kiállításának a *Szabálytalan rend*, mely Schmal munkásságának négy évtizedéből válogat szelíden egymáshoz simuló egységeket. A tárlat első termében törtfehérré vagy grafitszürkévé tett hajtogatott, gyúrt felületű papírlapokon tárgy-szerű, olykor lény-szerű alakzatok bizonytalan jelenléteivel

szembesülünk. Majdnem-objektumok, evolúciójukban tetten ért biológiai képződmények, jelzés-értékűen, képileg épp csak megemlítve, atmoszféricusan azonban felsőbb szférák húrjait megszólaltatva.

Fekete-fehér romantikus geometria

Az átgondoltan egyeztetett kettősség, az érzéki geometria egyfajta romantikát vagy inkább lírát kölcsönöz Schmal műveinek. Ez az oeuvre némiképp hasonlóan nevezhető lírainak és műfajilag behatárolhatatlannak, ahogy BARANYAY ANDRÁSÉ (1938-2016). Más-más képi elemekből, ha úgy tetszik másként testet öltő vizuális élményanyagból merítenek, de műveik intimitása, szólóhangszeres, halk visszafogottsága sok belső rokonságot mutat. Schmalnál nem monumentális, de mégis erőt közvetítő festőiség írja felül gyakran a gyúrt, grafikai rétegekben gazdag papírt. Mindkettőjük munkássága filozofikus mélységekig hatolva teszi főszereplővé az időt, a teret,

Schmal Károly
Hasábok, 2001, akril, vászon, fa, 100 x 25 x 25 cm

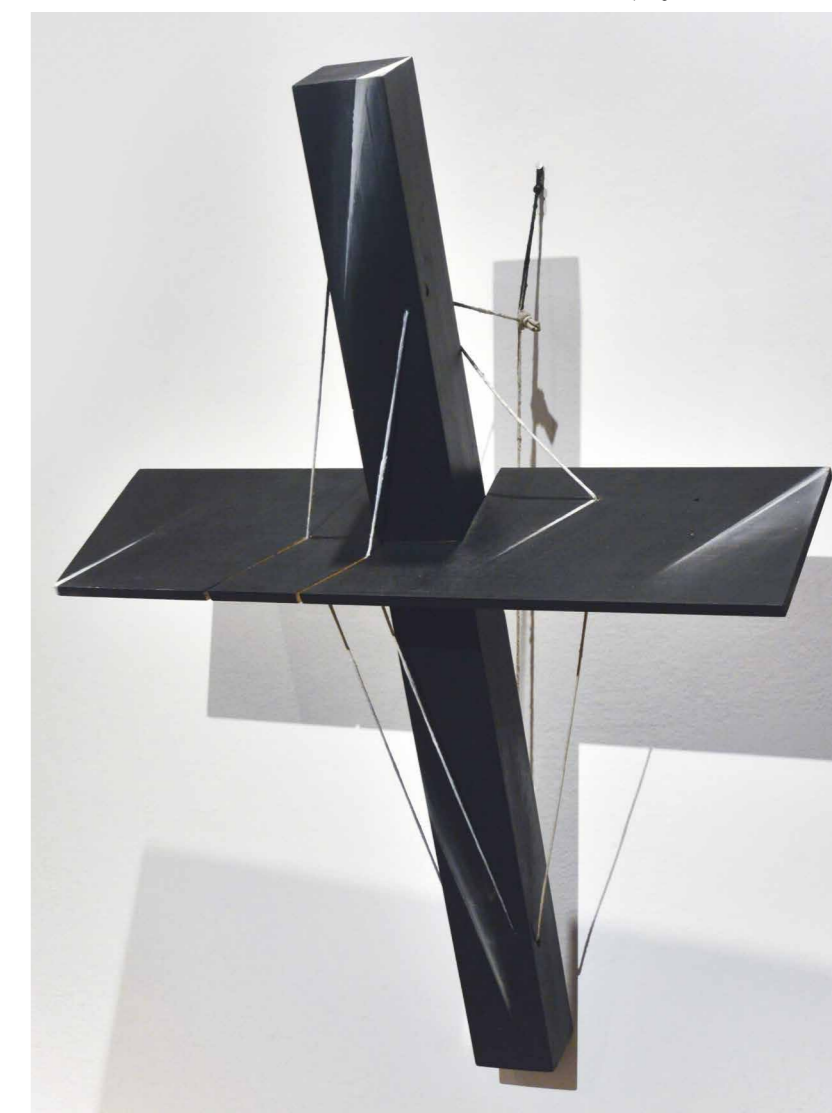

a történést. Pszeudo-terekből, megtört szegletekből álló, eszköztelen, szinte néma romantika ez: majdnem fekete-fehér, sok esetben szürke világok, esendő vizuális entitások. A győri tárlat második termében egy nagyon ősi toposznak, a tenger végtelenségének, távoli horizont által kettéosztott tér-távlatoknak a gyúrt-hajtogatott képei sorjáznak. Mintha valami megfogalmazhatatlan odaátról származó régi képeslapok lennének a geometria és a metafizika Schmal-i szótára alapján újrafogalmazva, újraküldve. Itt meggyőződhetünk arról, hogy Schmal munkássága az idő stációinak szikár kimerevítéseit rögzíti, geometriája a kétely és keresés felől tart a bizonyosság és a hit felé: nem az állandóságot, hanem az állandóság iránti szomjúságot modellezi. Így a *Teremtés könyvének* egyik legkényesebb tényezőjét, a Tudás fáját faggatja, fel-felnyitja a scriniumot, megsebzti a síkot, minduntalan téri bizonytalanságokba juttatja önmagát és a nézőt.

A metafizika óceánjától a beavatott, kihajtogatott lepelig és a házig

Schmal nem illusztrál, nem nevez meg, hanem jelez, kérdez, keres. Terei, képei és tárgyai hasonlatosak a kora-középkor szakrális tereihez, askétikus, mégis szenvedélyt, belső tüzet hordozó spatiumaihoz. A fehér papír kijelölt – megtört, megnyitott, megdolgozott – vízszintes vagy függőleges sávján geometriai kérdésfeltevések, tétova mér-tani találkozások, melyeket sok esetben a művész *Átmenetként* címez.

Schmal Károly
Keresztek 5., 2002, fa, spárga, akril, 120 x 88 x 23 cm

Igen, fekete izzás, hiszen gondoljuk át: a szén feketesége hordozza, őri a tüzet, az égés történetét, a belső-belső hőt. A következő kiállítási teremben viszonylag nagy, világos közegekben már fehér ragyogás emeli ünneppé a történetet, vízszintes, fehér halotti lepelhez hasonló léptékű lapok sötétedő geometriája tár fel elbizonytalanító mélységeket, transzcendenciában fogant objektumokat, vagy azok homályba enyésző terveit, látványrajzait, ittlétünk engramjait. Szükszavú tér-költészet ez, melynek poétikájával egy egész könyvben foglalkozik GASTON BACHELARD, melyben azt írja: „Bármilyen elméleti síkról közelítünk hozzá, a ház bensőséges létünk topográfiai térképével szolgál számunkra.” Ebből nem következik azonban, hogy Schmal Károly művészete afféle

Schmal Károly
Lebegő testek, 2002, fa, akril, spárga, fényforrások, változó méret

objektív, tér-leíró lenne, sokkal inkább tereinek spiritualitása jelenti súlypontjukat, miként Bachelard is logikus párhuzamot von lelkünk tere és a ház között: „e helyekre emlékezve tanuljuk meg, miként lakozhatunk önmagunkban”.¹

Árnyék-vetés

A győri Esterházy-palota legnagyobb terme méltón ad fajsúlyos középtengelyt a Schmal-kiállításnak. A falon egymást keresztező elemekből álló tárgyak, térbeli geometriafeladatok, melyeket festéssel teremtett felületi világaik, a világítás által keltett külső és belső vetett árnyékaik tovább tagolnak. A szó minden értelmében kifordított terek, Schmal szerint az összes térgeometriai alkotóelemről, a pontról, a vonalról, a síkról és ezek lehetséges találkozásairól szólnak. Bármilyen szigorúan térbe feszülő, kemény élekkel bíró, szikár konstrukciók ezek, sok festészeti-költészeti érintkezést hordoznak a mélyen szemlélő számára: Rembrandt-i bensőséges intimitást, Goya fekete képeinek drámai atmoszféráját, Pilinszky *Apokrifjének* metaforáit. Egy következő kis teremben más jellegű, térbe lógatott, síkjakkal a sötétből előbukkanó objektumok viszik tovább az iménti geometriai-spirituális gondolkodást.

Múlandóság és időtlenség

A művészetek, különösen a nagy ókori kultúrák alkotásai maradandóságra, sőt az öröklétnek készültek. Schmal műveinek egyetemességéhez nem fér kétség, mégis annak a folyamatos, feszültségektől és dilemmáktól sem mentes teher-tételnek is a lenyomatai, amelyé mi magunk is vagyunk: múlandóságunk és (részben, hitünk vagy vágyaink szerint) maradandóságunk kettősségei, egységei. A művész e „kétely bizonyossága” tudatában beszél papírmunkái esendőségéről. Mint mondja, két dologra kell vigyáznia, hogy tároláskor „nehogy kisimuljanak és nehogy összegyűrődjenek”. Schmal Károly munkái így hordozzák, cipelik, rejtik el és tárják fel a mindenséget, a geometriába befoghatatlant és anyagokkal megfoghatatlant, ahol, ahogyan egy 1990-es művének címe és a kiállítását rendező, megnyitó András Gábor is írja: *minden megvan*.

¹ Gaston Bachelard: *A tér poétikája* (ford. Bereczki Péter), Kijárat Kiadó, Budapest, 2011.

PASSUTH KRISZTINA

Ők ketten: Csiky Tibor és Hencze Tamás

Harmonia Structuralis. Párhuzamos mozdulatok Csiky Tibor és Hencze Tamás művészetében

Paksi Képtár, Paks

2019. március 23 – május 19.

A Paksi Képtár nagyszabású, tágas terében csak két művész, CSIKY TIBOR és HENCZE TAMÁS alkotásai kaptak helyet. De azok is csak bizonyos megszorításokkal, a rendezés nem tartott igényt monografikus bemutatásukra, életútjuk teljességére. A tárlat lényege: a válogatás, pontosabban kiválasztás, méghozzá nem véletlenszerűen, hanem meghatározott szempontok szerint. A szempontok közül talán a legfontosabb azt bemutatni, amiben a két mester rokon, amiben elképzelésük, gondolatviláguk összecseng. Az egyik, az idősebb, s aki hamarabb távozott közülünk: Csiky Tibor (1932-1989) szobrász. A másik, aki fiatalabb volt, s tovább élt: Hencze Tamás (1938-2018), festő. Kettőjük életútja, műveik problematikája, gondolatvilága számos ponton érintkezik. Mi több, ahogyan a kiállítás mutatja: nemcsak véletlenszerűen találkozik a festő a szobrásszal, hanem szükségszerűen. Ugyanazt az elképzelést testesítik meg plasztikusan vagy síkban, faragva vagy hengerrel görgetve, egyszínűen vagy fekete-fehérben, esetleg kevés színnel, vagy éppen a pozitív-negatív formák játékát kiemelve. Az eszközök váltakoznak, Csikynél ugyanúgy, mint Henczénél, de a problémák maradnak, azok közösek, azokat megosztja egymással a festő és a szobrász. Még akkor is, ha „egyszólamú” műveik nem ugyanabban az évben születnek, hanem egy-két év eltérés is van közöttük. S ezt a különös összecsengést teszi egyértelművé a tárlat világos, tiszta installációja – és a tárlathoz kapcsolódó katalógus szerkezete. Mindkettő HAJDU ISTVÁN munkája, aki a két művész legjobb ismerője. Az ő elképzelése valósult meg, amikor a két alkotó kiválasztott korszakaiból egyetlen egységet formált a kiállítási térben és a műveket ábrázoló kötetben. Mondhatnánk azt is, hogy az eredmény: a kiválasztott rész hatásában több mint az egész. Több,

vagy legalábbis többnek tűnik, mivel mondanivalója olyan világos, olyan egyértelmű. Ezt a mondanivalót – mindkét oldalról – Csiky és Hencze oldaláról egyaránt az adott történeti és személyes körülmények is meghatározzák.

A történeti körülmények, amelyek között a két fiatal felnőtt: nagyjából ismertek. Beleszülettek egy Európától meglehetősen elszigetelt országba, amelyben a kultúra megszerzéséért külön kellett harcolni s privilégiumnak számított, ha valaki azt tanulhatta, s később azt csinálhatta, amit szeretett, s amihez értett. Ezzel a privilégiummal sem Csiky, sem Hencze nem rendelkezett. Valószínűleg már ez is összehozta őket. A Képzőművészeti Főiskolára egyikük sem jutott be, többszörös elutasítások súlyát kellett viselniük. Mindamellet lehet, hogy az akkori főiskolai viszonyok között ez a „hiány” végső soron talán inkább előnyükre vált. Mégis, itt mindjárt felmerül az a – már társadalmi – kérdés: kik és milyen alapon döntöttek akkor ilyen tévesen az ő sorsuk felől? A hatvanas-hetvenes évek két kiemelkedő